

GEOGRAFIA ROMANULUI ROMÂNESC (1933-1947): STRĂINĂTATEA

**Ștefan BAGHIU, Andrei TERIAN, Vlad POJOGA,
Snejana UNG, Bianca CRĂCIUN, Ovio OLARU**

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Universitatea de Vest din Timișoara
Lucian Blaga University of Sibiu, West University of Timisoara

Personal e-mails: stefan.baghiu@ulbsibiu.ro; andrei.terian@ulbsibiu.ro (corresponding author)

THE GEOGRAPHY OF THE ROMANIAN NOVEL (1933-1947): SPACES FROM ABROAD

Abstract: This article analyzes the ways in which the Romanian novel published between 1933-1947 represents foreign cities, towns, peripheries, and villages in the fictional worlds. It asserts the democratization of the narrative universe through the planetary perspective of the novels and discusses the birth of the Global South imagery. The search was conducted on a corpus of 700 novels in the MDRR archive. The data is disposed through quantifying recurrences (the number of novels in which a city appears) and occurrences (the number of times a city appears) of foreign cities. This article deals with representations of Europe and the Americas, Asia, Africa, and Australia in the 1933-1947 Romanian novel. It separates three main categories (main cities, consolidation cities, and secondary cities) and shows the planetary distribution of space within the Romanian novel.

Keywords: Literary geography, Romanian literature, urban literature, rural sites, planetarity.

Citation suggestion: Baghiu, Ștefan, Andrei Terian, Vlad Pojoga, Snejana Ung, Bianca Crăciun, and Ovio Olaru. “Geografia romanului românesc (1933-1947): străinătatea”. *Transilvania*, no. 9 (2021): 1-9.
<https://doi.org/10.51391/trva.2021.09.01>.

Dacă urmărim ideea lui Edward Soja, conform căreia spațiul este atât determinat cât și determinant de/pentru viața socială,¹ nu putem să nu ne oprim puțin asupra câtorva feluri în care este discutat acesta în perioada de maturizare a romanului românesc.² Tocmai pentru aceste romane au *construit*, atât prin puterea *canonică* a unora, cât și prin puterea *de piață* a altora, raportări la *lume* ca areal geografic și cultural. Ne referim, desigur, la perioada „de aur” a romanului românesc, plecând de la sintagma lui Paul Cornea, care vedea în anul 1934 vârful calitativ pentru romanul românesc interbelic.³ Așa cum am discutat deja într-o serie de articole anterioare, secolul al XIX-lea reprezintă momente de deschidere către o geografie planetară.⁴ Prima treime a secolului XX reprezintă deschiderea și atomizarea geografică narativă.⁵ Dar perioada 1933-1947 reprezintă epoca cea mai consistentă în reprezentarea planetară a geografiilor urbane de la apariția romanului românesc și până la instaurarea comunismului. Ca să folosim termenii propuși de Todorova, între estul „prozaic” al Europei și estul „mistic” al planetei⁶ (la care am adăuga acum Sudul Global, așa cum arată harta de mai jos) se stabilește, în perioada 1933-1947 o relație mult mai puternică în universurile narrative ale romanului

românesc, mai ales din trei rațiuni esențiale: 1) încercarea tot mai acută de depășire a condiției semiperiferice⁷ față de centrele urbane ale Europei și descrierea tot mai consistentă a Americii de Nord ca nou centru de putere; 2) continuarea și dezvoltarea reprezentărilor coloniale ale Sudului Global și ale periferiilor continentale și globale în general începute în perioada 1901-1932 – mai ales ca *împrumut* al *gaze*-ului colonial din metropolele europene: este vorba de Asia, de Africa și de America Centrală și de Sud; 3) accentuarea stereotipării alterității (sau, mai corect, a *otherness*-ului) pe fondul creșterii mișcărilor radicale ale interbelicului și a deschiderii circulației planetare. Peste toate acestea, la fel ca în cazul perioadei 1901-1932, tot literatura de subgen este în mare responsabilă de *democratizarea* geografică a universului narativ.⁸ Ce se întâmplă, ne-am întrebat urmărind spațializarea străinătății în ficțiunea românească din perioada 1933-1947, pe rând, cu geografiile familiare ale culturii române? Prin ce transformări trec și de ce? Și, nu în ultimul rând, ce ne spun aceste transformări despre deschiderile sau ocluziunile geografice ale universului ficțional?

Folosind aceeași strategie ca în articolul precedent, bazat pe arhiva MDRR2, am creat un grafic complex pentru reprezentarea

Harta 1: *Locurile acțiunii în romanul românesc (1901-1932)* – preluare Baghiu et al., „Geografia romanului românesc (1901-1932): străinătatea”.

Harta 2: *Locurile acțiunii în romanul românesc (1933-1947)*.

Veneția, Roma, Budapesta, Londra, Odessa, cu Ierusalim și Moscova aproape”, în această perioadă romanele cu peste 100 de recurențe și 300 de recurențe sunt Paris, Viena, Roma, Londra, Berlin, Veneția, Moscova, Istanbul, Budapesta, Ierusalim și New York. Un oraș din SUA (New York) și unul din Orientul apropiat (Ierusalim) își fac apariția între orașele fundamentale ale romanului românesc; **2) orașe străine de consolidare** devin acum mai mult decât simple forme de atomizare a țărilor europene și trec în faza de *atomizare* geografică a planetei. Ele devin orașe care introduc *lumea* în imaginarul românesc, în orice caz, la cote mult mai ridicate decât în perioadele precedente. Căci acum orașele de consolidare sunt, alături de orașele care respectă logica perioadei 1901-1932, de atomizare a țărilor importante din Europa, ca Barcelona, Atena, Odessa, Geneva, Napoli, Marsilia, Munchen etc. orașe noi – sau, oricum, cu funcție nouă în imaginarul românesc – Sankt Petersburg, Cairo, Tokio, Calcutta, Alger, Los Angeles, San Francisco, Rio de Janeiro, Bagdad, Tel Aviv, Washington, Beijing, Bombay, Boston, Shanghai, Capetown, Havana, Delhi sau Hong Kong. **3) orașele secundare** sunt, desigur, imposibil de redat într-un astfel de studiu cantitativ, pentru că ele acoperă, într-un fel, lumea, căci geografia străinătății cucerește acum mai toate orașele semnificative de pe glob.

Pe lângă bine-cunoscutele incursiuni în lumea Indiei oferite de Mircea Eliade în epocă prin personaje care accesează în mod direct rețeaua colonială engleză există și trimiteri indirecte la continentul asiatic. Panait Istrati în *În lumea Mediteranei I. Răsărit de soare* (1936) descrie India ca un loc al fanteziei și *luminii*:

„Aflai, astfel, că era un cetățean englez, însurat cu o englezoaică și că locuia la Bombay, port spre care vaporul lui făcea, de obicei, drumul. Îmi descrie Bombay-ul atât de pătimăș, încât îmi aprinse imaginația. Tocmai citisem *Sacotala* de Kalidasa, într-o fermecătoare traducere datorită marelui nostru poet, Coșbuc. Aveam, încă, mintea plină, de o frumoasă carte veche: *Lumina Asiei*. Și-mi fu deajuns ca cineva să-mi invoce, cu dragoste, viața de basm a Indiei, ca să uit de Musa și de tot și să-i propun să mă ia, cu sine, în acea țară minunată unde credința și visarea contopesc întreaga viață a locuitorilor” (p. 96).

Africa, mai ales prin romanul semnat de Sanda Matei, *Tâina arborelui de Myonga* (1935) este cunoscută în epocă pentru prima dată dincolo de stereotipurile eurocentrice: „[n]u mică le fu mirarea, când punând piciorul pe pământul Africii, se pomeniră într-un oraș modern și civilizată, în care nu lipsea nimic din ceea ce lăseseră în urma lor, pe pământul Europei” (p. 44). Desigur, avem de a face cu o cunoaștere *turistică* încă a continentului. America Centrală și America Latină apar mai ales în contexte artistice, în cadrul turneelor artistelor și artiștilor muzicali. În Cezar Petrescu, *Dumineca orbului*, 1934 Tanti Catriona „cu discreție își află de lucru, întorcând spatele și răsfoind un album cu priveliști din Rio de Janeiro, ultimul ei turneu peste ocean acum un sfert de veac” (p. 272). În N. Carandino, *Darcee*, 1938, „De la Buenos-Ayres, cu același repertoriu, Darcee s-a dus, ca

în anii precedenți, la Montevideo (Uruguay). Până atunci eșecase. Îi era teamă de febra galbenă. (...) Dar succesul va fi atât de mare, insistențele atât de stăruitoare, încât va trebui să completeze cu alte zeci de spectacole. A cântat la Rio de Janeiro cu tenorul Zenatello și cu baritonul Pacini” (p. 217).

Altfel, I. Peltz, în *Israel însângerat* (1947) imaginează Sudul Global pentru sărăcia lui: „I se făcu deodată milă de «marinarul Roberto». De marinar? Sau de nemâncatul care învățea la caterincă? De toți nemâncății de pe Glob, fie ei din Iași sau Rio de Janeiro, din Hârlău sau Castilla, din Craiova sau Bombay. Fiecare din aceștia trebuie s-aibă acasă o nevastă și câțiva plozi – și ei flămânzi și ei cu ochii arzând în febră, nedumeriți că n-au, la vreme, bucata de pâine” (p. 296).

În ceea ce privește prezența Statelor Unite ale Americii, trebuie luate în considerare mobilul social tot mai puternic în descrierea spațiului. Români plecați la New York apar în I. Peltz, *Foc în hanul cu tei* (1934) și formează mai ales o imagine dezolantă de depopulare a țării pentru *tărâmul promis* care însă nu este întotdeauna o soluție:

„Toți nemâncății ăștia, cum se învățesc de o carte de vapor, – cum o șterg! Ei părăsesc mame rebegite sau tați cu un picior în groapă, neveste fără nici un ban în casă, împovărate, însă, de copii și frați mărunți și mulți – și trimit apoi, din înfricoșătoarele cetăți de piatră și lemn, lungi scrisori sfâșietoare, în care tremură dorul de casă, de-ai lor, de tot ce au lăsat în urmă. S-au văzut unii care, de acolo, din New-York sau Washington, cereau rubedeniilor din Dudești să le întocmească o listă de subscripție, să li se trimită câțiva franci spre a se înapoia acasă. Bătrânii îi blestemau și începeau colindul după gologani”. (p. 17).

Transformări 1845-1932 vs. 1933-1947

Dimensiunea planetară a romanului românesc nu mai constituie o noutate. Însă acest lucru nu înseamnă că o analiză a geografiei interne e lipsită de aspecte inedite. Dimpotrivă, orice demers de felul acesta poate scoate la iveală variații dintre cele mai diverse. De pildă, dacă romanul de secol XIX surprinde printr-o autohtonizare excesivă a *locului acțiunii*, dublată de o bovarizare printr-o geografie planetară excesivă a *orașelor menționate*^o, cel din perioada 1901-1932 cunoaște o expansiune geografică ce constă, pe de o parte, în diversificarea orașelor din Franța, Turcia, Italia, Rusia, țări ce găzduiesc acțiunea romanelor, și, pe de altă parte, în apariția unor spații inedite din America Latină, Asia, Nordul Africii, Orientul Apropiat^o. Folosind în continuare distincția dintre spațiu ca *loc al acțiunii* și spații *menționate*, vom urmări să realizăm o succintă cartografiere a geografiei interne a romanului românesc în perioada 1933-1947 în funcție de cadrul european și de cel planetar.

Un prim aspect ce se remarcă în romanul românesc din 1933-1947 este păstrarea și chiar accentuarea diversității orașelor de pe teritoriul unor țări precum Franța (Paris, Lyon, Marsilia, Nisa, Cannes, Saint-Germain, Montpellier, Grenoble), Italia (Roma, Florența, Milano, Napoli, Veneția) și Germania (Berlin, Dresda, Nürnberg, München). În ceea ce privește **Europa**,

schimbarea vine dinspre zonele (semi-)periferice – îndeosebi Peninsula Scandinavă și Olanda – care prezintă o mult mai pronunțată diversificare atât a țărilor sau orașelor în care desfășoară acțiunea, cât și a celor menționate. Importanța pe care acest areal o dobândește pare greu de înțeles dacă luăm în calcul faptul că romanul lui B. Jordan, *Greta Garbo* (1931), este singurul cu acțiunea plasată preponderent într-o țară scandinavă, și anume Suedia. În *Calea destinului* (1938) de Marcu Beza, Peninsula Scandinavă reprezintă un spațiu intermediar în călătoria personajului care, în drumul său din Anglia la Petersburg, trece prin Bergen și Christiania. Or, ceea ce e cu adevărat inedit e felul în care se vorbește despre acest areal. De pildă, în romanele *Țilele și nopțile unui student întârziat* (1934) de Gib. I. Mihăescu și *Femei moderne* (1947) de Eugeniu Est, Norvegia, Suedia, Finlanda, Danemarca și Olanda sunt menționate alături de țări din Europa Occidentală: „dacă părintele [...] nu s-ar amesteca... și-ar lăsa copilul liber, să-și urmeze singur, cariera... ca-n Suedia și-n Norvegia... da, da... și-n Franța și-n Germania și-n Spania și-n toate țările din lume civilizate” (Mihăescu, *Țilele*, p. 92), respectiv „[a]ș vrea să rămân câțva timp în țară, continuă Catul Bogdan și apoi să cer transferarea undeva în Nord sau în Occident. Mi-ar plăcea Suedia, Finlanda, Danemarca, Olanda” (Est, *Femei*, p. 71).¹¹ Perceperea Peninsulei Scandinave folosind Europa Occidentală ca punct de referință ori, mai exact, plasarea acestora pe aceeași scară ierarhică sau dacă nu, cel puțin la o distanță foarte mică una de alta, poate fi identificată și în *Scânteetoearea viață a Iuliei Hașdeu* (1937) de C. Manolache și, uneori, poate cădea în bovarism, așa cum se întâmplă în *Apostol* (1933) de Cezar Petrescu și *Învățătorul Tudor* (1937) de Constantin Lozincă-Milești. Cât privește Peninsula Balcanică, o corespondență eveniment istoric-spațiu poate fi identificată în anumite romane ce au acțiunea plasată sau care menționează țări sau orașe din această regiune. De pildă, în *Haiducii Pindului* acțiunea are loc în Albania, în perioada premergătoare revoluției grecești (1800-1829), la care au participat și aromânii. Similar, în *Hotar de țară* (1934) de Octav Vorobchievici, *Ipochrit!* (1833) de V. Popa-Botoșani și *Țile de Lazaret* (1938) de G. Banea, este menționată Serbia în timpul Primului Război Mondial. Un caz aparte îl reprezintă romanul de aventuri al lui N. Batzaria, *Unchiul meu Adam* (1934), în care acțiunea are loc, printre altele, în orașe din Macedonia (Prilep, Bitola), Grecia (Salonic) și Albania, fiind menționate totodată și Bulgaria, respectiv Serbia.

Comparativ cu geografia străinătății în romanul românesc din perioada 1845-1932, harta teritoriilor literare ale secolului XX cuprinde, de asemenea, una din regiunile mai puțin atestate, dar cu o scară largă de influență asupra spectrului literar românesc. În cadrul perioadei 1901-1932, **Oriental Apropriat** a reprezentat un „nou teritoriu neexplorat literar”¹², însă numărul în creștere a recurențelor și ocurențelor din arhiva 1933-1947 a echipei MDRR expune mobilitatea acțiunii romanelor inclusiv în Beirut, Damasc, Alexandria, Ierusalim, Palestina și Cairo, orașe și zone menționate în cel puțin 10 romane. În prealabil, important de menționat sunt cele două volume *În lumea Mediteranei* (1936) de Panait Istrati, unde Adrian Zografi pleacă spre descoperirea Alexandriei Egiptului. Pe de o parte, în cadrul primului volum,

Răsărit de soare, miezul acțiunii se coagulează în jurul orașelor Alexandria și Cairo, iar romanul își concentrează atenția asupra colajului maritim expus prin prisma viziunii protagonistului care „va fi amantul Mediteranei” (p. 12) pe parcursul întregii călătorii: „Jos, Mediterana, înflorată de spuma valurilor, se distinge, cât de colo, prin coasta ei dantelată care oferă cerului albastru, numeroase golfulețe de safir și smaragd” (p. 111). Pe de altă parte, cel de-al doilea volum, *Apus de soare*, este marcat de recurența orașelor Damasc și Beirut. Orașul precedent, întâlnit sub forme precum „Beyruth” sau „Beiruth” se regăsește ca reper de locație al acțiunilor și în romanele *Mesia poate să aștepte* (1933) de I. Ludo și *Calea destinului* (1938) de Marcu Beza, romane ce urmează a fi menționate ulterior. Spre deosebire de romanele perioadei 1845-1932, conform căutărilor, Palestina prezintă un număr de ocurențe ridicat, cele mai multe dintre ele fiind regăsite și în romanele ghetoului evreiesc, printre care *Foc în hanul cu tei* (1934) de I. Peltz, *Ghetto veac XX, vol. I Germinări* (1934) de Ury Benador sau *Calea Calvarului* (1935) de A. L. Zissu, unde protagonistul Iaffe trăiește un destin istoric tragic mai ales prin neșansa neamului său de a trăi liber, fără dominație străină: „Motivul Angliei? El e simplu de tot: Palestina, punct crucial a trei continente, a rămas, pe drumul cel mai scurt, singura poartă deschisă și monopolizabilă spre Indii” (p. 90).¹³ În ceea ce privește Ierusalimul, acesta este, cu precădere, unul dintre orașele constituente prozei de călătorie de excepție, și în același timp, romanelor de dragoste, scrise de Marcu Beza la un an distanță, *Calea destinului* (1938) și *Necunoscuta* (1939). Cei doi protagoniști, Duma Cegani și Simu Giufa, sunt victimele unei iubiri cu final fericit, unde călătoriile prin Ierusalim joacă rolul de legătură spirituală: „La orice m-aș fi așteptat... Schimbarea nopții în zi, oprirea soarelui din mers, dar să te întâlnesc pe tine și tocmai la Ierusalim...” (p.43). Orașul este mai ales lăcaș de cult, unde „considerații erudite despre locuri și mituri biblice constituie substanța dialogurilor acestei cărți populate”: „E frumos aci, de bună samă; cu Ierusalimul în față, cu luminile sfântului ce se retrag, poleind ziduri și cupole” (p.65).

Teritoriul african devine mult mai vizibil în romanul din perioada 1933-1947. Dincolo de diversitatea țărilor (Algeria, Maroc, Mozambic, Madagascar, Congo, Tunisia, Etiopia), vizibilitatea presupune și o *apropiere* de spațiul respectiv, iar această apropiere provine nu doar din plasarea acțiunii pe teritoriul african, ci și din descrierile locului. Câteva exemple sunt romanele *Dincolo...* (1945) de S. Gregor, în care acțiunea e plasată în Madagascar, *Unchiul meu Adam* (1934) de N. Batzaria, care cuprinde un capitol intitulat „O excursiune în Alger” și în care descrierile orașului sunt menite să contrazică așteptările și temerile protagonistului, *Taina arborelui de Myonga* (1935) de Sanda Mateiu, roman de aventuri în care acțiunea are loc în Africa de Sud și Mozambic, *Țurnalul unui om inutil* (1936) de Sergiu Vladimir și *Marea călătorie* (1937) de L. Ruga. Iată, de pildă, două descrieri din acest din urmă roman care, pe cât sunt de precise, pe atât sunt de diferite:

„Peste doi ani, într-o oază mai în sud, la Igfi, unde au plecat ei cu caravana cu mărfuri, am veni eu pe lume. Am trăit cinci ani acolo, într-o «casbah» tencuită cu alb [...] Pe urmă ne-

am mutat la Marrakech, în cartierul Medina, într-o casă mare, din piatră roșie. Toate casele din Marrakech sunt roșii, de aceea i se spune «Marrakech la rouge». Înspre stradă dădeau câteva ferestre mici, ferecate cu bare, ca la fortărețe, dar înăuntru aveam o curte pătrată, pardosită cu mozaic de marmoră de toate culorile în mijlocul căreia țâșnea o fântână arteziană” (p. 142-43).

Așadar, fie că insistă asupra culorii locale, a exotismului,¹⁴ fie că urmăresc să diminueze sau să anuleze preconcepțiile existente cu privire la spațiile în care personajele ajung, un lucru e cert: descrierile semnaleză faptul că teritoriul african nu mai reprezintă un teritoriu abstract, văzut *de departe*, ci devine, în romanul românesc din 1933-1947 un spațiu cât se poate de concret.

Cei doi poli geografici din **Asia** care au fost identificați în romanul românesc din 1901-1932 – India și Japonia – rămân definitorii și pentru perioada 1933-1947. India apare, și de această dată, în romanele lui Mircea Eliade, *Maitreyi* (1933) și *Șantier* (1935), iar Japonia în romanele *Ogio-San. Domnișoare* (1938) a lui Ioan Timuș și *Suflet japonez*, vol. I-II (1938, 1939) de Gh. Băgulescu. Un aspect inedit îl reprezintă existența unui roman cu acțiunea plasată în Thailanda. E vorba de romanul *Condamnații la castitate* (1933) al lui Dragoș Protopopescu, roman în care sunt narate aventurile lui Pîrvu și Pătru, doi olteni ajunși în această parte a Asiei. Singapore apare menționat în romanele *Tania* (1942) de Roxana Berindei Mavrocordat și *Ann și Ana* (1943) de Ion Brădescu, iar Sri Lanka (Ceylon) în *Catarge* (1941) de N. Papatanasiu, *Prăvălia diavolului*, vol. I (1942) de Mircea Streinul și *Frunzele nu mai sunt aceleași* (1946) de Mircea Villara. Apar, de asemenea, tot ca spații menționate, China, Mongolia și Filipine. **America de Sud** nu prezintă modificări majore în raport cu datele generale ale perioadei 1845-1932, țările Argentina și Brazilia fiind singurele care culminează în frecvența geografică a sferei literare specifice acestei zone. Luându-le pe fiecare în parte, Argentina apare în romane precum *Măscărici* (1933) de N. Pora, unde reprezintă zona cea mai bogată în grâu și porumb, produse benefice pentru export: „Și într-o «țară eminentă agricolă» mulțimea ajunse să se hrănească cu grâu adus de peste nouă țări și mări, din depărtata Argentina” (p.78), în *Republica disperaiilor* (1935) de G. N. Vlădescu sau chiar *În lumea Mediteranei*, vol. I, *Răsărit de soare* (1936) de Panait Istrati, precizat anterior. În cazul Braziliei, *În căutarea norocului* (1943) de Moș Nae (N. Batzaria) este o culegere pentru tineret ce merită exhibită. Este prezentată condiția protagonistului aflat în cumpăna sărăciei în concordanță cu expunerea situației Braziliei caracterizată prin forțe de muncă scăzute, orice mână de lucru fiind răsplătită prin teren individual și drepturi depline asupra acestuia. Astfel, deși este un roman pentru copii, stabilitatea socială defunctă a protagonistului se modifică odată cu contactul lumii străine, sugerând astfel o realitate specifică secolului, expusă prin intermediul literaturii. În romanul lui N. Carandino, *Viața de glorie și de pasiune a mării cântărețe Darclée* (1938), ambele spații figurează etapele de evoluție ale protagonistei, simbolizând scenele unde „gloria de care se bucura Darclée a mers crescând” (p.234). Totodată, aici, Rio de Janeiro, oraș însemnat

pentru ambele perioade, cadrul este descris armonios alături de cel al Braziliei: „În decorul feeric al Braziliei, în splendoarea aceluia Rio de Janeiro pe lângă care Bosforul părea plat și lipsit de poezie, Dardée a găsit încadrarea naturală a darurilor ei excepționale” (p.218). Alte romane în care prezența acestui oraș schitează un element constitutiv literaturii române ar fi chiar romanul *În căutarea norocului* (1943) unde prefigurează ca loc al acțiunii sau *Taina arborelui de Myonga* (1935) de Sanda Matei. În continuarea listei, alături de Rio de Janeiro, Buenos Aires este întâlnit la Sanda Movilă în *Desfigurații* (1935) sau la S. Gregor în *Dincolo...* (1945).

Trecând în revistă spațiul **Americii de Nord**, printr-o analiză comparativă cu datele generate de romanul românesc din prima parte a secolului XIX până în cea din secolul XX, se observă că orașele Kansas, New Jersey, Tennessee, West Virginia inclusiv Ohio, Philadelphia, Oregon și Cleveland nu prezintă nici în momentul actual o evoluție numerică avansată, New York-ul păstrându-și, alături de Statele Unite ale Americii, poziția de cele mai frecvent menționate zone urbane de pe acest continent. 4 romane își au acțiunea plasată exclusiv în Statele Unite ale Americii, dintre care amintim: *Domnișoara Africa* (1935) a lui I. Ludo, *Vreți să descoperim America? Fantasticele călătorii ale lui Cristofor Columb* (1936) de Felix Aderca, unde este relatată descoperirea continentului de un navigator genovez, *Cadavrul la volan* (1937) de Leon Feraru și *Vrăjitorul. Viața marelui inventator Thomas Alva Edison* (1942) de Barbu Apelevianu. De asemenea, orașul New York apare în romane precum: *Prințesa Dactilo* (1933) de A. Lee, reprezentând locul unde protagonistul își contruiește cariera: „Plecăm spre America. Organizează imediat un turneu. Primul oraș New-Yorkul” (p.99), în cele două volume *Calea Văcărești* (1933) ale lui I. Peltz: „Luna viitoare mă 'mbarc! Am să vă aduc mai târziu pe toți la New-York!...” (p.165), în *Viața lui Bernard Shaw* (1934) de B. Cehan: „Ambasadorul Statelor-Unite vine să propună regelui Magnus al Angliei să primească a fi proclamat împărat al Americii, urmând, bineînțeles, ca reședința imperiului să fie la New-York” (p. 80) sau chiar în *Al doilea amant al doamnei Chatterley* (1934) de Cliford Moore (Felix Ardeca), cu număr de ocurențe ridicat. Arhiva perioadei 1933-1947 cuprinde un nou teritoriu cu apariție în jurul a 11 romane: *Europolis* (1933) de Jean Bart, „îmbogățește prin farmecul exotic și specificul nautic romanul „regional” românesc (Ș. Cioculescu)”¹⁵ și romanul lui Radu Mihnea, *Cavalerii nopții. Mare roman istoric național din viața lui Penes Curcanul* (1933): „Și atunci am luat vaporul din Canada și m'am întors în țară” (p.2419).

Mobilitate geografică și mobilitate socială

Studiul dedicat geografiei externe a romanului românesc pentru perioada 1900-1932 a relevat faptul că există o strânsă corelație între mobilitatea socială, mobilitatea geografică și originea socială a protagoniștilor, o corelație care s-a cristalizat într-o clasificare pe cât de previzibilă, pe atât de logică sub aspect sociologic: “în timp ce protagoniștii nobili și burghezi se îndreaptă spre străinătate, țărani se îndreaptă spre oraș, iar locuitorii proletari ai mahalalelor spre centru”¹⁶

O nuanță crucială, însă, o reprezenta motorul acestei mobilități geografice. În vreme ce nobilii călătoreau cu cea mai mare lejeritate între centre urbane, desfășurându-se – adesea în convenția literaturii de consum, senzaționale – între orașe exotice, menționate pentru a spori alura cosmopolită a protagoniștilor și, implicit, internaționalismul autorilor, iar personajele burgheze călătoreau spre centrele culturale ale Occidentului – Paris, Viena, Berlin etc. – în vilegiatură sau pentru studii, țărani erau „mobili” în mod involuntar și adesea forțat: mobilitatea lor geografică se datora războiului, în vreme ce mobilitatea lor socială – și implicit evadarea din precariatul rural – era doar o chestiune de circumstanță și noroc.

Pentru perioada 1933-1947, această din urmă clasă socială pare subreprezentată în raport cu celelalte: nu numai că protagoniștii din clasele de jos (muncitori, țărani, croitorese) apar în mai puțin de 5% din corpus, dar chiar și localitățile între care se desfășoară nu ies din tiparul creionat de precedenta perioadă. Orașele sau localitățile între care se desfășoară acțiunea sunt București, Timișoara, Cernăuți, Băraști, Cerbu, Colonești, Chitila, Brăila etc. Deși au pătruns în imaginarul acestor protagoniști, orașe îndepărtate precum New York devin proiecții ale *dorinței conștiente* de ascensiune socială, dovadă a faptului că protagoniștii au dobândit într-o formă sau alta conștiința de clasă:

„Croitori calici și ofticoși călcau de zor pantalonii mizeri ai clienților din fundăturile Dudeștilor și suspinau un cântec în care se idealiza America tuturor fericitorilor. Măine vor bea, iar, un singur ceai și vor înfuleca doar o pâine: vor pune, însă, ban lângă ban să-și cumpere «cartea de vapor». Slujbașii micilor prăvălii din Văcărești sau vânzătorii mai subțiri din Lipsani își vesteau, măcar odată pe săptămână părintele bătrân și necăjit – sau mama frântă de oboseala anilor sau surorile și frații: – Luna viitoare mă `mbarc! Am să vă aduc mai târziu pe toți la New-York!... Sau la Washington!...” – I. Peltz, *Calea Văcărești*, vol. I, (1933), p.165.

În ceea ce privește celelalte clase sociale, se poate observa o slăbire a prezenței nobililor/ moșierilor/ aristocraților și o suprareprezentare a inginerilor, avocaților, ziariștilor, scriitorilor, profesorilor, studenților și elevilor. Prima jumătate a secolului, așadar, conturează consolidarea unei păături a burgheziei intelectuale, după cum arată și studiile lui Florin Pavelescu dedicate învățământului românesc din sec. XX: „[Î]ntre anii 1919 și 1925, ritmurile medii anuale de creștere a numărului de studenți înscriși a fost de peste 15% în cazul facultăților de teologie, în alte studii industriale și comerciale, farmacie și medicină veterinară. În cazul facultăților de științe și de litere și filosofie, ritmurile medii anuale de creștere au fost cuprinse între 10% și 15%.”¹⁷

Între 1924 și 1929, ritmul mediului de creștere anuală a numărului de studenți s-a situat peste 15%.¹⁸ notează el, în vreme ce „liceele teoretice au deținut ponderea cea mai ridicată în totalul elevilor înscriși în învățământul secundar, cu valori cuprinse între 35,7% și 44,5% în perioada 1928-1933 și între 59,1% și 67,8% în intervalul 1933-1938.”¹⁹ În același timp,

însă, specializările practice – industrie, agricultură, comerț – au scăzut vertiginos în popularitate. Acest lucru se datorează, firește, prestigiului deținut de învățământul teoretic, capabil, în teorie, să asigure o slujbă bine remunerată, să sporească capitalul social al protagonistului, să-i deschidă noi perspective conjugale etc. Însă numărul considerabil de studenți, elevi și profesori în romanele acestei perioade trădează de la bun început o serie de circumstanțe sociologice favorabile, fiindcă liceele care permiteau înscrierea ulterioară la o facultate – și, prin extensie, emergența unei clase studentești – practicau taxe prohibitiv de mari. Acest lucru demonstrează pre-existența unui strat social îndeajuns de înstărit – clasa de mijloc a epocii precedente – care a înlesnit accesul la educație al urmașilor lor, de vreme ce „educația e unul din principalele canale prin care are loc reproducerea intergenerațională a claselor sociale.”²⁰ Așadar, dacă în perioada 1844-1932, mobilitatea socială lua forma unui dat care se manifesta prin mobilitate geografică, în perioada 1933-1947 ea devine, în cazul burgheziei, o *consolidare a privilegiului prin acces la educație*. În cazul aristocrației, ea echivalează cu salvarea de la ruină și, mai mult decât atât, cu *conservarea privilegiului* prin practicarea unei meserii. Cu alte cuvinte, cu transformarea privilegiului funciar și genealogic feudal într-un avans în sistemul capitalist meritocratic. Ruina simbolică și materială a vechilor aristocrați îi obligă să aleagă calea unei cariere, precum e relatat în *Donna Alba* (Gib. I. Mihăiescu, 1935, p. 27): „când moșiile i-au fost ciopârțite zdrăvăn s'a apucat de meșteșugul dreptului: [...] Imediat după război și-a întregit titlul cu o teză răsunătoare la Paris și iată... promite grozav.”

Mobilitatea socială nu se mai corelează în mod relevant cu mobilitatea geografică, ci devine dependentă de *carieră*, „acest unic și atotputernic auxiliar al fericirii,” precum e descrisă în romanul din 1933 al lui I. Roda, *Nevroza Instinctelor* (p. 128). Sigur, un parcurs internațional este încă de preferat unuia local („și-ar lăsa copilul liber, să-și urmeze singur, cariera... ca'n Suedia și 'n Norvegia .. da, da... și'n Franța și'n Germania și'n Spania și'n toate țările din lume civilizate...” – Gib. I. Mihăiescu, *Șulele și noștile unui student întârziat*, 1934, p. 92, sau „Va face carieră, va ajunge o celebritate mondială în timp ce noi ne uscăm aici...” – I. Răcăciuni, *Mâl*, 1934, p. 115), dar această preferință constituie mai degrabă excepția. Mobilitatea geografică nu mai este o precondiție pentru cea socială, care acum ia cel mai adesea forma unei evadări din paradigma subdezvoltării naționale: „Țara noastră care are optzeci la sută din locuitorii ei agricultori [...] n'are nevoie să trimită copiii mei la plug, căci ei se pregătesc pentru o carieră intelectuală, menită să dirijeze toate ramurile de activitate ale poporului românesc, implicit agricultura, care este apanagiul țaranului” (B. Jordan, V. Munteanu, *Revizori și inspectori*, 1936, p. 194). Deloc întâmplător, cuvântul „carieră” abundă în acest decupaj temporal al arhivei, apărând în mai mult de 50% din romane – cu un total de 1606 ocurențe – și dominând universul narativ și sub aspect simbolic. În romanul din 1934 al lui D. V. Barnoschi, *Măsturisirea trupului*, un personaj e descris ca fiind un „[m]agistrat corect, dar preocupat de reputația și de cariera lui mai mult decât de știință, juridică și de etică socială” (p. 225).

Poate cel mai important tip de mobilitate socială îl reprezintă mobilitatea-ca-emancipare. Emanciparea colectivă a țăranilor prin educație și implicit nașterea conștiinței de clasă, ca în exemplul de mai sus, dar și emanciparea materială și simbolică a femeilor, pentru care singurul impediment în fața carierei este căsnicia, văzută deopotrivă ca o formă de ascensiune socială și o fatalitate: „17 ani — face și *carieră*. Acum e într'a șaptea. La anul își dă bacalaureatul. Pe urmă face *Matematicile*. Dacă nu s'o mărita între timp. (Constantin Coman, *Personalul de Giurgiu*,

1936, p. 83). Un exemplu interesant îl reprezintă romanul din 1933 semnat de Alice Gabrielescu, *Marșul femeilor*, în care educația și cariera sunt văzute ca instrumente indispensabile în lupta feminista: „Femeile care se ridică acum, au înțeles ce arme le trebuie. Nu vezi universitățile pline de fete din care doar jumătate învață pentru carieră, de nevoie, și cealaltă jumătate numai din dorința de a nu le sta mai prejos? Amorul de azi e lucid.” (Alice Gabrielescu, *Marșul femeilor*, 1933, p. 185).

Note:

1. Edward Soja, *Seeking Spacial Justice* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2010), 18.
2. Folosim aici trei arhive construite în 2019, 2020 și 2021 de revista *Transilvania* care însumează împreună 80% din producția de romane în limba română publicate între 1845-1947. Romanele aflate sub drepturi de autor nu au fost făcute publice. Toate romanele citate în acest articol sunt în edițiile existente sau menționate pe site-ul revistei *Transilvania* la categoriile MDRR (www.revistatransilvania.ro/mdrr), MDRR2 (www.revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932) și MDRR3 (www.revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947). Pe lângă acestea, există un corpus de romane în format text alcătuit de echipa ELTeC pentru utilizări cantitative și de digital humanities. Pentru fiecare din aceste baze de date vezi bibliografia. Împărțirea arhivelor MDRR a fost concepută după datele statistice obținute în Andrei Terian, „Big Numbers: A Quantitative Analysis of the Development of the Novel in Romania”, *Transylvanian Review* XXVIII, Supplement no. 1 (2019): 55-71.
3. Vezi Paul Cornea, „Anul de aur al romanului românesc interbelic”, în *Aproapele și departele* (București: Cartea Românească, 1990): 375-384.
4. Ștefan Baghiu et al., „Geografia internă a romanului românesc în secolul al XIX-lea”, *Transilvania*, nr. 10 (2019): 29-43.
5. Ștefan Baghiu et al., „Geografia romanului românesc (1901-1932): străinătatea”, *Transilvania*, nr. 10 (2020): 1-11.
6. Maria Todorova, *Imagining the Balkans* (Oxford: Oxford University Press, 1999), 7.
7. Folosim termenul așa cum a fost propus recent în Cornel Ban, *Dependență și dezvoltare* (Cluj-Napoca: Tact, 2014).
8. Vezi articolele dedicate genurilor romanului românesc pentru împărțirea pe subgenuri a acestora: Andrei Terian et al. „Genurile romanului românesc în secolul al XIX-lea. O analiză cantitativă”, *Transilvania*, nr. 10 (2019): 17-28; Andrei Terian et al., „Genurile romanului românesc (1901-1932). O analiză cantitativă”, *Transilvania*, nr. 10 (2020): 53-64; Andrei Terian et al. „Genurile romanului românesc (1933-1947). O analiză cantitativă”, *Transilvania*, nr. 9 (2021): 43-54.
9. Baghiu et al., „Geografia internă a romanului românesc în secolul al XIX-lea”, 32-33.
10. Baghiu et al., „Geografia romanului românesc (1901-1902): străinătatea”, 3-4.
11. Vezi pentru mobilitate socială, educație și limbi străine în romanul românesc și Cosmin Borza et al., „Educație și școală în romanul românesc (1845-1947)”, *Transilvania*, nr. 9 (2021): 86-96.
12. Baghiu et al., „Geografia romanului românesc (1901-1932): străinătatea”, 3.
13. Există o reprezentare consistentă în romanele epocii a Palestinei care ar putea reprezenta un punct important în analizele internaționale ale fenomenului. Pentru reprezentarea spațiului post 1949, vezi Drew Paul, *Israel/Palestine: Border Representations in Literature and Film* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2020). Pentru o analiză a romanului palestinian pentru autoreprezentare vezi Bashir Abu-Manneh, *The Palestinian Novel: From 1948 to Present* (Cambridge: Cambridge University Press, 2016).
14. Vezi, în acest sens, Michael C. Hall, Hazel Tucker, *Tourism and Postcolonialism: Contested Discourses, Identities, and Representations* (London and New York: Routledge, 2004). Vezi mai ales capitolul 5, „About romance and reality: popular European imagery in postcolonial tourism in southern Africa”.
15. Mircea Popa, Elena Stan, Doina Modola, Aurel Sasu, Mariana Vartic, Ion Istrate, Valentin Tașcu, Ioan Milea și Augustin Pop, *Dicționarul Cronologic al Romanului Românesc de la Origini până la 1989* (Cluj-Napoca: Editura Academiei Române, 2003), 1540.
16. Baghiu et al., „Geografia romanului românesc (1901-1932): străinătatea”, 5-6. Vezi și Vlad Pojoga, Laurentiu-Marian Neagu, Mihai Dascalu, „The Character Network in Liviu Rebreanu's *Ion*: A Quantitative Analysis of Dialogue.” *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 6, no. 2 (2020): 23-47.
17. Florin Marius Pavelescu, *Evoluția cadrului instituțional și dinamica sistemului educațional al României în secolul al XX-lea* (București: Editura Expert, 2016), 96.
18. *Ibid.*, 96.
19. *Ibid.*, 120.
20. Richard Breen, „Educational expansion and social mobility in the 20th century”, *Social Forces* 89, no. 2 (2010): 365-388, 367.

Bibliography:

- Abu-Manneh, Bashir. *The Palestinian Novel: From 1948 to Present*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Baghiu, Ștefan, Andrei Terian, Vlad Pojoga, Teodora Susarenco, Iunis Minculete, and Ovio Olaru. „Geografia romanului românesc (1901-1932): străinătatea” [The Geography of the Romanian Novel (1901-1932): Spaces from Abroad]. *Transilvania*, no. 10 (2020): 1-11.
- Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Teodora Susarenco, Radu Vancu, and Emanuel Modoc. „Geografia internă a romanului românesc în secolul al XIX-lea”

- [The Internal Geography of the Romanian Novel in the 19th Century]. *Transilvania*, no. 10 (2019): 29-43.
- Ban, Cornel. *Dependență și dezvoltare* [Dependency and Development]. Cluj-Napoca: Tact, 2014.
- Borza, Cosmin, Ovio Olaru, Cătălina Rădescu, David Morariu, Snejana Ung, Alexandrina Savin, and Anca-Simina Martin. "Educație și școală în romanul românesc (1845-1947)". [Education and School in the Romanian Novel (1845-1947)]. *Revista Transilvania*, no. 9 (2021): 86-96. <https://doi.org/10.51391/trva.2021.09.10>.
- Breen, Richard. "Educational expansion and social mobility in the 20th century." *Social Forces* 89, no. 2 (2010): 365-388.
- Ciorogar, Alex, Jessica Brenda Codină, Alex Văsieș, Vlad Pojoga, Ștefan Baghiu, and Anca-Simina Martin. "Natura în romanul românesc (1845-1947)" [Nature in the Romanian Novel (1845-1947)]. *Transilvania*, no. 9 (2021): 55-62. <https://doi.org/10.51391/trva.2021.09.07>.
- Cornea, Paul. *Aproapele și departele*. Bucharest: Cartea Românească, 1990.
- DCRR-1: *Dicționarul cronologic al romanului românesc de la origini până la 1989*. Cluj-Napoca: Editura Academiei Române, 2003.
- Hall, Michael C., and Hazel Tucker. *Tourism and Postcolonialism: Contested Discourses, Identities, and Representations* (London and New York: Routledge, 2004).
- Paul, Drew. *Israel/Palestine: Border Representations in Literature and Film*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2020.
- Pavelescu, Florin Marius. *Evoluția cadrului instituțional și dinamica sistemului educațional al României în secolul al XX-lea* [Evolution of the Institutional Framework and Dynamics of Romania's Educational System in the 20th Century]. Bucharest: Editura Expert, 2016.
- Pojoga, Vlad, Laurentiu-Marian Neagu, Mihai Dascau. "The Character Network in Liviu Rebreanu's *Ion*: A Quantitative Analysis of Dialogue." *Meta-critic Journal for Comparative Studies and Theory* 6, no. 2 (2020): 23-47.
- Popa, Mircea, Elena Stan, Doina Modola, Aurel Sasu, Mariana Vartic, Ion Istrate, Valentin Tașcu, Ioan Milea, and Augustin Pop. *Dicționarul Cronologic al Romanului Românesc de la Origini până la 1989* [The Chronological Dictionary of the Romanian Novel]. Cluj-Napoca: Editura Academiei Române, 2003.
- Soja, Edward. *Seeking Spacial Justice*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2010.
- Terian, Andrei, Daiana Gârdan, Cosmin Borza, David Morariu, and Dragoș Varga. "Genurile romanului românesc în secolul al XIX-lea. O analiză cantitativă" [The Genres of the 19th Century Romanian Novel. A Quantitative Analysis]. *Transilvania*, no. 10 (2019): 17-28.
- Terian, Andrei, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, Cosmin Borza, Dragoș Varga, Ovio Olaru, and David Morariu. "Genurile romanului românesc (1901-1932). O analiză cantitativă" [The Genres of the Romanian Novel (1901-1932). A Quantitative Analysis]. *Transilvania*, no. 10 (2020): 53-64.
- Terian, Andrei, Teona Farmatu, Cosmin Borza, Dragoș Varga, Alex Văsieș, and David Morariu. "Genurile romanului românesc (1933-1947). O analiză cantitativă" [The Genres of the Romanian Novel (1933-1947). A Quantitative Analysis]. *Transilvania*, no. 9 (2021): 43-54. <https://doi.org/10.51391/trva.2021.09.06>.
- Terian, Andrei. "Big Numbers: A Quantitative Analysis of the Development of the Novel in Romania." *Transylvanian Review* XXVIII, Supplement no. 1 (2019): 55-71.
- Todorova, Maria. *Imagining the Balkans*. Oxford: Oxford University Press, 1999.

Archives:

- Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, David Morariu, Teodora Susarenco, Radu Vancu, and Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: secolul al XIX-lea* [The Digital Museum of the Romanian Novel: The 19th Century]. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2019. Online: <https://revistatransilvania.ro/mdrr>. Accessed November 15, 2020 (MDRR).
- Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frățean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, and Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932* [The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932]. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. Online: <https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932> (MDRR2).
- Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Mihnea Bălci, Maria Chiorean, Alex Ciorogar, Jessica Brenda Codină, Bianca Crăciun, Teona Farmatu, Andreea Mîrț, David Morariu, Ovio Olaru, Cătălina Rădescu, Alexandrina Savin, Cătălina Stanislav, Ana-Maria Stoica, Nicoleta Strugari, Andrei Terian, Snejana Ung, Radu Vancu, Dragoș Varga, Alex Văsieș. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1933-1947* [The Digital Museum of the Romanian Novel: 1933-1947]. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2021. Online: <https://revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947> (MDRR3).

PROIECT CO-FINANȚAT DE:

Acest articol a apărut în cadrul proiectului *Muzeul Digital al Romanului Românesc 1933-1947*, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Proiectul nu reprezintă în mod necesar poziția Administrației Fondului Cultural Național. AFCN nu este responsabilă de conținutul proiectului sau de modul în care rezultatele proiectului pot fi folosite. Acestea sunt în întregime responsabilitatea beneficiarului finanțării.